

Сас Л. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Sas L. S.

*cand. sc. (ekon.), associate professor,
the Department of Accounting and Auditing
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

INDICATORS OF EFFICIENCY OF THE TECHNOLOGICAL RENEWAL OF PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES AS A COMPONENT OF THEIR INNOVATION DEVELOPMENT

Анотація. У статті розглянуто показники ефективності технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств як складова частина їх інноваційного розвитку. Серед них виокремлено та обґрунтовано загальні показники ефективності виробничої діяльності підприємства та показники ефективності управління виробництвом.

Ключові слова: показники, ефективність, технологічне оновлення виробництва, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Інноваційний шлях розвитку в сучасних умовах є запорукою успішного функціонування суб'єктів господарювання усіх галузей економіки, у тому числі сільського господарства. Важливу роль у процесі інноваційного розвитку підприємства відіграють технологічне оновлення виробництва та результати його здійснення, що відображаються відповідними показниками. Визначити показники ефективності технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств достатньо складно з огляду на багатоаспектність поняття ефективності взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням показників ефективності діяльності підприємства, його розвитку, інноваційної активності, техніко-технологічного рівня та процесів оновлення займалися С.В. Баликов, О.О. Безручко, О.І. Волков, А.П. Гречан, М.П. Денисенко, О.Я. Дмитрук, І.В. Ковальчук, О.І. Маслак, М.В. Маслак, І.В. Мовчан, О.М. Приходько, М.П. Хохлов. Однак детальнішого висвітлення потребує питання показників ефективності технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств як складової частини їх інноваційного розвитку.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні показників ефективності технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. Показником вважається свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, процесу, дані про досягнення в чому-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей виробу (процесу) [1, с. 1024]; кількісно-якісна характеристика певної властивості соціально-економічних об'єктів і процесів, якісно визначена величина, що є результатом виміру чи розрахунків [2, с. 120; 3, с. 786].

Зважаючи на те, що технологічне оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств є процесом, який складається з низки послідовних дій, характеризується наявністю об'єкта та суб'єктів його здійснення, ефективність технологічного оновлення виробництва визначається відповідними показниками.

Для об'єктивного висвітлення показників ефективності технологічного оновлення виробництва вивчено погляди науковців щодо питань інноваційного розвитку та технологічного оновлення підприємств [4, с. 98–99; 5, с. 9; 6, с. 176], групу показників аналізу інноваційної активності підприємства, наведених у Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [7], а також показники, наведені у формах державного статистичного спостереження інноваційної діяльності [8; 9].

На основі проведеного аналізу виокремлено показники, які доцільно використовувати для ґрунтовного та всебічного аналізу ефективності технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств. До них віднесено загальні показники ефективності виробничої діяльності підприємства та показники ефективності управління виробництвом.

Загальні показники ефективності виробничої діяльності підприємства. Процес технологічного оновлення виробництва є складником діяльності підприємства, зокрема виробничої та інноваційної, тому його ефективність є елементом загальної ефективності діяльності суб'єкта господарювання і характеризується загальними показниками ефективності виробничої діяльності підприємства. Технологічні нововведення суттєво впливають на ефективність діяльності підприємства у цілому, у тому числі на його виробничу діяльність, зумовлюючи при цьому зміни в усіх сферах діяльності та задіюючи

всі види ресурсів. Тому загальні показники ефективності виробничої діяльності підприємства враховують види ефективності та виробничі ресурси.

Найпоширенішим підходом до трактування ефективності є її розуміння як співвідношення ефекту (результату) до витрат, пов'язаних із його отриманням (досягненням). Вивчення різнобічних трактувань ефективності, наведених в економічних джерелах, свідчить про необхідність розгляду її показників за видами ефективності та за ресурсами.

О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан виокремлюють такі види ефектів від інноваційної діяльності: економічний, науково-технічний, соціальний, екологічний, фінансовий, ресурсний, соціально-політичний, етнічно-культурний, науковий, технічний, податковий [10, с. 605].

Зосередимо свою увагу на фінансовій, екологічній, науково-технічній та технологічній, соціальній ефективності, зважаючи на їх пріоритетність та важливість у діяльності підприємства.

Про фінансову ефективність роботи підприємства у цілому та процесів технологічного оновлення виробництва насамперед свідчитимуть загальні показники ефективності діяльності підприємства, зокрема показники прибутку, рентабельності та обсягу валової продукції. Показник прибутку є абсолютним показником ефективності, який є різницею між доходами та витратами підприємства і його доцільно аналізувати у динаміці. Однак тільки за показником прибутку не можна робити висновки про ефективність діяльності підприємства, адже під час розрахунку прибутку опускається фактор розміру підприємства, тому аналіз прибутковості підприємства доповнюють розрахунком рентабельності як відносного показника, що характеризує співвідношення прибутку до витрат.

Валова продукція підприємства є результатом його основної діяльності у вартісному вираженні, тому динаміка її обсягу також свідчить про ефективність роботи підприємства та процесу технологічного оновлення виробництва. Слід зазначити, що для отримання достовірної оцінки наведені вище показники необхідно аналізувати в комплексі.

Екологічна ефективність базується на показниках екологічності та ергономічності роботи підприємства і характеризується збільшенням в асортименті підприємства частки високоекоекологічних та високоергономічних товарів; зниженням штрафів за порушення екологічних норм.

Науково-технічна та технологічна ефективність визначається збільшенням питомої ваги нових технологій, прогресивних технологічних процесів, підвищенням коефіцієнту автоматизації робіт на підприємстві [11; 12].

Основою соціальної ефективності діяльності підприємства є економічна ефективність, адже саме від прибутковості та фінансової стабільності підприємства залежить його можливість інвестувати кошти на соціальні напрями, здійснювати спонсорську та благодійну діяльність. Соціальна діяльність підприємства може бути внутрішньою і зовнішньою, тому доцільно виокремлювати показники, які характеризують внутрішню та зовнішню соціальну ефективність діяльності підприємства. Внутрішні показники характеризують соціальну діяльність усередині підприємства (для працівників), а зовнішні – за межами підприємства (на користь суспільства).

Внутрішніми показниками соціальної ефективності технологічного оновлення виробництва, на нашу думку, слід уважати:

– зростання співвідношення розміру заробітної плати на підприємстві стосовно встановленого мінімального її рівня;

– утримання закладів соціальної інфраструктури на базі підприємства для потреб працівників (їдальні, перукарні, дитячі садки, відпочинкові, оздоровчі, розважальні структури, гуртожитки);

– часткове або повне фінансування путівок на відпочинки та оздоровлення працівників;

– участь у будівництві житла для працівників;

– витрати на розвиток персоналу (навчання, стажування, підвищення кваліфікації);

– забезпечення належних та комфортних умов праці.

Серед зовнішніх показників доцільно виокремити:

– створення нових робочих місць;

– прийом на стажування студентів із можливістю майбутнього працевлаштування;

– часткову або повну оплату вартості навчання працівників (майбутніх працівників) у навчальних закладах;

– участь у державних соціальних програмах.

Слід зазначити, що розрахувати соціальний ефект кількісно для визначення соціальної ефективності, тобто його співставлення з витратами, надзвичайно важко. Як правило, у цій ситуації переважно говорять про «непрямий ефект» соціальних заходів на ефективність виробництва та діяльність підприємства у цілому у вигляді більш умотивованої та продуктивної праці персоналу підприємства, цінування свого робочого місця завдяки набору соціальних привілеїв, які вони отримують; формування позитивного іміджу підприємства серед громадян та державних органів. І.В. Мовчан також наголосує на складності кількісного вимірювання соціального ефекту і для оцінки досягнутої соціальної ефективності пропонує використовувати такі показники, як: частка прибутку, спрямованого на соціальні заходи, в загальному прибутку та розмір прибутку, спрямованого на соціальні заходи прибутку в розрахунку на одного середньооблікового працівника [12].

Ще одним підходом, який використовують автори [12; 13; 14, с. 67–72; 15], говорячи про ефективність діяльності підприємства, а в даному разі й про ефективність технологічного оновлення виробництва на ньому, є її аналіз через ефективність використання основних ресурсів, зокрема трудових ресурсів, основних фондів, оборотних засобів. І.В. Мовчан доповнює вищенаведений перелік також показниками ефективності використання поточних затрат [13]. М.П. Хохлов, С.В. Баиков узалежнюють процес виробництва від чотирьох факторів: робочої сили, основних засобів, предметів праці та землі [14, с. 67–72].

Зважаючи на специфіку сільськогосподарської діяльності, розглянемо детальніше показники ефективності використання трудових ресурсів, основних фондів, оборотних засобів, землі та поточних затрат.

Дотримуємося думки, що визначальним фактором, що чинить вплив на процес технологічного оновлення виробництва, зумовлює його та визначає результат, є людський, тому показникам ефективності використання персоналу належить чільне місце у структурі показників процесу технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств. Показники ефективності використання трудових ресурсів свідчать про налагодженість роботи персоналу підприємства та якість його праці. Найчастіше для цього використовують показники продуктивності праці, трудомісткості, рентабельності персоналу, коефіцієнти стабільності, плинності персоналу та коефіцієнт використання робочого часу.

Стан устаткування відіграє чи не найважливішу роль у процесі технологічного оновлення виробництва, тому показники ефективності використання основних засобів необхідно враховувати під час аналізу процесу технологічного оновлення виробництва на підприємстві.

Узагальнюючими показники ефективності використання основних фондів є фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці, рентабельність виробничих фондів [16, с. 66] та показники техніко-економічного стану основних засобів, такі як: частка активної частини основних засобів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів.

Оборотні засоби також чинять суттєвий вплив на процес інноваційної діяльності підприємства. Найбільш уживаними показниками для характеристики ефективності використання оборотних засобів є коефіцієнт оборотності, коефіцієнт авантаження, тривалість одного обороту та рентабельність оборотних засобів [16, с. 87].

Зважаючи на специфіку діяльності у сільському господарстві, де передумовою і природною основою виробництва є земля, доцільним у процесі визначення ефективності технологічного оновлення виробництва є врахування економічної ефективності використання земельних угідь, серед показників якої виокремлюють [17–19] натуральні (врожайність сільськогосподарських культур, виробництво сільськогосподарської продукції з розрахунку на 100 га відповідних земельних угідь) і вартісні (вартість валової і товарної продукції у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, валовий і чистий дохід та прибуток у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, рівень рентабельності виробництва окремих культур).

Показниками ефективності використання поточних затрат вважаються виробнича собівартість, повна собівартість та обсяг реалізованої продукції на 1 грн. затрат [13].

Зважаючи на те, що ефективність виробничого процесу є результатом певних управлінських дій, показниками, які характеризують ефективність технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств, також є *специфічні показники ефективності управління виробництвом*, які виокремити досить складно, оскільки ефектив-

ність управління виробництвом стосується ефективності управління персоналом і може характеризуватися через показники ефективності управління ним, а також є частиною загальної ефективності діяльності підприємства, показники якої теж ураховують ефективність управління персоналом. Однак, зважаючи на те, що ефективність управління виробництвом має відображати результат певних управлінських дій, в даному разі щодо інноваційності виробництва, вважаємо за доцільне серед усіх показників, які пропонує економічна наука [20; 21], виокремити специфічні показники ефективності управління виробництвом, зокрема:

– показник відношення певного результату прийнятих рішень до витрат, пов'язаних із виконанням цих рішень (стосовно технологічного оновлення виробництва);

– показник співвідношення фактичного валового виробництва продукції до потенційно можливого виробництва продукції (зокрема, за умови використання новітніх технологій).

Висновки. Таким чином, ефективність процесу технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств як складника їх інноваційного розвитку характеризується двома групами показників: загальними показниками ефективності виробничої діяльності підприємства та показниками ефективності управління виробництвом.

Своєю чергою, аналіз загальних показників ефективності виробничої діяльності підприємства здійснюється на основі видів ефективності та виробничих ресурсів. Показники ефективності управління виробництвом характеризуються специфічними показниками ефективності управління, зокрема показником відношення певного результату прийнятих рішень до витрат, пов'язаних із виконанням цих рішень, та показником співвідношення фактичного валового виробництва продукції до потенційно можливого.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. Т. 2. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. Львів: Світ, 2006. 568 с.
3. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 2. / С.В. Мочерний та ін. К.: Академія, 2001. 848 с.
4. Дмитрук О.Я. Технічне оновлення як складова розширеного відтворення підприємств машинобудівного комплексу в умовах інтеграції. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 2. Т. 1. С. 97–100.
5. Приходько Л.М. Удосконалення системи управління технологічним розвитком підприємства (за матеріалами підприємств деревообробної промисловості України): автореф. дис. ... кандидата економічних наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». 2006. 19 с.
6. Фактори розвитку трансферу технологій машинобудівного підприємства / О.І. Маслак, М.В. Маслак, О.О. Безручко. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 5. С. 171–181.
7. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 26.10.2010 № 136. URL: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=e5d463f1-7153-4314-a8d8.
8. Державне статистичне спостереження Ф. № ІНН Обстеження інноваційної діяльності підприємства за період 2014–2016 років: Наказ Держстату № 225 від 25.11.2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2016/225/225_2016.htm.
9. Державне статистичне спостереження Ф. № 1-інновація (річна) Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства за 20_ рік: Наказ Держстату № 332 від 11.11.2014. URL: www.vobu.com.ua/img/custom/Blank/458/vobu_doc.xls.
10. Економіка й організація інноваційної діяльності: підруч. / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін. К.: Професіонал, 2004. 960 с.
11. Науково-технічний прогрес: напрямки та економічна ефективність. URL: <http://library.if.ua/book/20/1627.html>.
12. Ефективність виробництва та фактори її зростання. URL: http://ua-referat.com/Ефективність_виробництва_та_фактори_її_зростання.
13. Мовчан І.В. Соціально-економічна ефективність діяльності торгівельного підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63130.doc.htm.
14. Хохлов М.П., Баликов С.В. Визначення показників для оцінки ефективності діяльності підприємства. С. 67–72. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive_Ba.pdf; http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63130.doc.htm.
15. Ковальчук І.В. Економіка підприємства. Система показників оцінки ефективності діяльності підприємства на основі традиційного підходу. URL: <http://westudents.com.ua/glavu/15452-sistema-pokaznikv-otsnki-efektivnost-dyalnost-pdprimstva-na-osnov-traditsynogo-pdhodu.html>.

16. Герасимчук В.Г., Розенплентер А.Е. Економіка та організація виробництва: підруч. К.: Знання, 2007. 678 с.
17. Ефективність використання земельних угідь. URL:
18. Титова В. Показники економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. URL: http://sophus.at.ua/publ/2011_11_15_16_kampodilsk/section_2_2011_11_15_16/pokazniki_ekonomichnoji_efektivnosti_vikoristannja_zemelnih_resursiv_silskogospodarskikh_pidpriemstv/4-1-0-59.
19. Гордієнко В.П. Ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. URL: <http://intkonf.org/gordienko-vp-efektivnist-vikoristannya-zemelnih-resursiv-silskogospodarskogo-priznachennya/>.
20. Механізм управління в системі забезпечення результативності функціонування рослинницької галузі. URL: <http://pidruchniki.com/80585/ekonomika/>.
21. Ефективність управління підприємством. URL: <http://ua-referat.com/D0%B2%D0%BE%D0%BC>.

Аннотация. В статье рассмотрены показатели эффективности технологического обновления производства сельскохозяйственных предприятий как составляющей их инновационного развития. Среди них выделены и обоснованы общие показатели эффективности производственной деятельности предприятия и показатели эффективности управления производством.

Ключевые слова: показатели, эффективность, технологическое обновление производства, сельскохозяйственные предприятия.

Summary. The indicators of efficiency of the technological renewal of production in agricultural enterprises as an element of their innovation development are considered in this work. Among them, the general indicators of efficiency of the production activity of an enterprise and the indicators of efficiency of the production management are identified and substantiated.

Key words: indicators, efficiency, technological renewal of production, agricultural enterprises.

УДК 658.5

Серікова А. А.

аспірант

Харківського національного економічного університету
імені Семе́на Кузне́ця

Serikova A. A.

Graduate student of Kharkiv National
Economics University named after Semen Kuznets

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ

METHODOLOGICAL TOOL OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT BY ENTERPRISES OF MACHINE-BUILDING COMPLEX

Анотация. У статті висвітлено кризовий стан підприємств машинобудівного комплексу України. Обґрунтовано необхідність впровадження інструментів антикризового управління підприємствами машинобудування. Досліджено наявні інструменти антикризового управління підприємством. Визначено інструменти антикризового управління, найбільш сприятливі для підприємств машинобудування. Розкрито об'єктивні цінності інструментів антикризового управління.

Ключові слова: антикризове управління, інструменти антикризового управління, бенчмаркінг, контролінг, досудова санація, реструктуризація, реінжиніринг.

Постановка проблеми. Критеріальним індикатором економічного розвитку та визначення місця країни у світовому співтоваристві є промисловий комплекс. Ключовою ланкою промисловості України є машинобудівний сектор, обсяг реалізованої продукції якого становить близько 8% від загального обсягу промислового виробництва. Стан машинобудування формує фінансовий потенціал країн, забезпечує конкурентоспроможність на світовому ринку. Сучасні підприємства машинобудівного комплексу України функціонують в умовах складності, невизначеності та динамічності зовнішнього середовища. Незважаючи на наявний потенціал розвитку значної кількості під-

приємств, зазначені зміни носять для них негативний характер. Такі тенденції потребують розроблення науково обґрунтованих шляхів відродження та розвитку машинобудівного комплексу як необхідної умови формування потенціалу розвитку країни. Отже, на перший план виходить проблема забезпечення підприємства релевантною системою управління, котра б ураховувала можливість настання непередбачуваних кризових ситуацій та містила елементи превентивного захисту від їх негативного впливу. Розроблення адекватних та найменш ризикових управлінських рішень, за допомогою яких можна досягнути заданих цілей та позитивного результату, сьогодні є